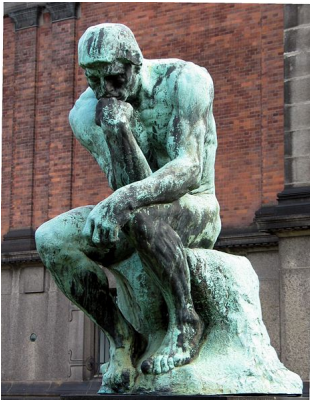

Immanuel Kant

VÁLASZ A KÉRDÉSRE: MI A FELVILÁGOSODÁS?

A felvilágosodás
az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából.

Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy
valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék.

Magunk okozta ez a kiskorúság,
ha oka nem értelmünk fogyatékoságában,
hanem az abbeli elhatározás és bátorság hiányában van, hogy
mások vezetése nélkül éljünk vele.

Sapere aude!
merj a magad értelmére támaszkodni! –
ez tehát a felvilágosodás jelmondata.

Restség és gyávaság okozza, hogy
az emberiség oly nagy része,
habár a természet
már rég felszabadította az idegen vezetés alól
(naturaliter maiorannes),

szívesen kiskorú marad egész életében,
s azt is, hogy
másoknak oly könnyű ezek gyámjává feltolni magukat.

Kiskorúnak lenni kényelmes.
Ha van egy könyvem,
amely eszemül,
egy lelkipásztorom, aki lelkiismeretemül szolgál,
s egy orvosom, aki megszabja az étrendemet stb.,
akkor igazán nincs szükségem arra, hogy magam fáradozzam.

Ha fizetni tudok,
nem kell gondolkodnom,
elvégzik helyettem mások ezt a bosszantó munkát.

S hogy az emberiség legnagyobb része
(s közte az egész szépnem),
túl azon, hogy fáradtságos,
fölöttébb veszélyesnek is tartsa a nagykorúságig teendő lépést,
arról már ama gyámok gondoskodnak,
akik jóságosan magukra vették a rajtuk való felügyeletet.
Miután elbutították jószágaikat,
s gondosan vigyáztak,
nehogy e jámbor teremtmények
egy lépést is tehessenek ama járókán kívül,
amelybe bezárták őket,
megmutatják nekik az őket fenyegető veszélyeket,
ha megpróbálnának egyedül járni.

No,
a veszély éppen nem olyan óriási,
mert néhány esés árán végül csak megtanulnának járni;
de egy ilyen példa mégiscsak megfontolttá tesz,
és visszarettent minden további kísérlettől.

Az egyes embernek
nagyon nehéz tehát
a szinte természetévé vált kiskorúságból kivergődnie.
Valósággal megszerette,
s egyelőre valóban képtelen arra, hogy
a saját fejével gondolkodjék,
mivel soha nem is engedték, hogy megpróbálja.

A természeti adottságok
értelmes felhasználásának
vagy inkább a velük való visszaélésnek

mechanikus eszközei:
a szabályzatok és formulák –
az örökös kiskorúság béklyói.

Még aki levetné azokat,
az is csak bizonytalanul ugranék át a legkeskenyebb árkon is,
mivel nem szokott hozzá a szabad mozgáshoz.
Ezért csak keveseknek sikerült, hogy
önálló szellemi tevékenységgel
kilábaljanak a kiskorúságból, és biztosan járjanak.

Ám, hogy egy közösség
váljék felvilágosodottá a maga erejéből,
az sokkal inkább lehetséges,
sőt, ha szabadságot engednek neki,
majdnem elmaradhatatlan.

Mert mindig lesz
néhány önállóan gondolkodó ember,
még a nagy sokaság kinevezett gyámjai között is,
akik, levetvén a kiskorúság igáját,
terjesztik is maguk körül az értelmes önbecsülés
s az ember önálló gondolkodásra hivatottságának szellemét.

Sajátos módon az a közösség,
amelyet előzőleg ők hajtottak igába,
utóbb őket magukat is arra kényszerítheti, hogy
ez iga alatt maradjanak,
ha néhány más,
a felvilágosodásra teljességgel képtelen előljárója
a közösséget erre bujtogatja.

Ennyire káros tehát az előítéletek elültetése,
mert ezek végül azokon bosszulják meg magukat,
akik vagy akiknek elődei létrehozták őket.
Ily módon egy közösség csak lassan juthat el a felvilágosodásig.

Egy forradalom
megbuktathatja ugyan a személyes despotizmust,
a kapzsi és uralomvágyó elnyomást,
de soha nem eredményezi a gondolkodásmód reformját;
hanem egyszerűen a régiek helyett
új előítéletek pórázára fűzi
a gondolattalan tömeget.

E felvilágosodáshoz azonban

semmi egyéb nem kell, csak szabadság,
annak is a legártalmatlanabb fajtája:
nevezetesen
az ész minden kérdésben való
nyilvános használatának szabadsága.

De már hallom is mindenfelől a kiáltást:
ne okoskodjatok!
A tiszt így szól: ne okoskodjatok, hanem gyakorlatozzatok!
A pénzügyi tanácsos: ne okoskodjatok, hanem fizessetek!
A pap: ne okoskodjatok, hanem higgyetek!

(A világon csak egyetlen úr mondja:
okoskodjatok, amennyit akartok,
de engedelmeskedjete!)

S ez a szabadság megannyi korlátozása.
De melyik korlátozás akadályozza a felvilágosodást,
melyik nem?
s melyik az, amely egyenesen előmozdítja? –

Felelek:
az ész nyilvános használatának
mindenkor szabadnak kell lennie,
mert egyedül ez képes megvalósítani
az emberek között a felvilágosodást;
az ész magánhasználatát azonban
többször nagyon is korlátok közé lehet szorítani,
anélkül, hogy ez különösebben gátolná a felvilágosodást.

Saját eszünk nyilvános használatának azt nevezem,
ha egy tudós
az olvasók teljes közösségének színe előtt gondolkodik.
Magánhasználatának azt,
amit egy bizonyos rábízott,
polgári tisztségben vagy hivatalban tehet az eszével.

Némely közérdekű ügyben
szükség van egy bizonyos mechanizmusra,
miáltal a közösség egyes tagjainak
pusztán passzívan kell viselkedniük, hogy
a mesterséges egyetértés segítségével
a kormányzat közös célokra irányítsa
vagy legalábbis visszatartsa őket e célok megzavarásától.
Ilyenkor nyilvánvalóan megengedhetetlen az okoskodás,
itt engedelmeskedni kell.

Amint azonban

a gépezet e része egyben egy egész közösség,
sőt, a világpolgári társadalom tagjának tekinti magát,
tehát tudósi minőségében,
aki írásaival fordul
valamely szoros értelemben vett közösséghez,
mindenesetre okoskodhatik anélkül, hogy
ezzel károsodás érné azokat az ügyeket,
amelyekben neki jórészt csak a passzív résztvevő szerepe jut.

Így meglehetősen romboló lenne,
ha egy tiszt,
akinek feljebbvalója valamilyen utasítást adott,
szolgálatban hangosan tűnődne
e parancs célszerűségén vagy hasznosságán;
engedelmeskednie kell.

Ám nem méltányos megtiltani neki, hogy
mint tudós, megjegyzéseket tegyen
a hadiszolgálat fogyatékoságairól,
s ezeket megítélés végett közönsége elé terjessze.

A polgár
nem habozhat a rárótt feladatok elvégzésében,
sőt, ha kotnyelesen bírálhatja ama megbízatásokat,
akkor ez olyan botrány,
amelyért
(mivel általában törvénytelen ségerekre ösztönözhet)
megbüntethető.

Ugyanő azonban
ettől függetlenül
nem cselekszik polgári kötelességei ellenére,
ha tudósként nyilvánosan véleményt mond
az előírások szerencsétlen vagy igazságtalan voltáról.

Azonképpen köteles a lelkész
katekizmus-tanítványainak és gyülekezetének
az általa szolgált egyház hitvallása szerint prédikálni,
hiszen e feltétellel alkalmazták.
Ám tudósként teljes szabadsága,
sőt elhivatottsága van arra, hogy
a közösség elé tárja
gondosan megrostált és jóindulatú gondolatait
ama hitvallás hibáiról,
s javaslatokat tegyen a vallás és egyház megjavítására.

S ebben semmi sincs,
ami összeütközésbe kerülhetne a lelkiismerettel.
Mert amit hivatalából kifolyólag,
mint egyháza képviselője tanít,
azt olyanként teszi,
akinek e tekintetben nincs szabad keze arra, hogy
saját vélekedése szerint tanítson,
hanem az a megbízatása, hogy
előírás szerint, más nevében beszéljen.

Így fog szólni:
egyházunk ezt meg ezt tanítja,
ilyen és ilyen bizonyító okok alapján.
Majd gyülekezete számára
levonja az összes gyakorlati tanulságot
azokból a tételekből,
amelyeket ő maga nem írna elő teljes meggyőződéssel,
de amelyeknek előadását
mégiscsak nyugodt lélekkel vállalhatja,
hiszen nem egészen lehetetlen, hogy
igazság legyen bennük,
vagy hogy legalábbis nincs bennük semmi,
ami ellentmondana a benső vallásnak.

Mert ha úgy vélné, hogy
ilyen ellentmondást talál,
akkor nem láthatná el tiszta lelkiismerettel hivatalát,
s le kellene azt tennie.
Az az észhasználat tehát,
amelyet egy alkalmazott tanító
gyülekezete előtt gyakorol,
pusztán magánhasználat,
mivel akármilyen nagy,
mégiscsak meghitt gyülekezetről van szó,
s e magánhasználatban mint lelkész nem szabad,
s nem is lehet az,
hiszen idegen megbízást teljesít.

Ezzel szemben mint tudós,
aki írásaival a tulajdonképpeni közönséghez,
nevezetesen a világhoz szól,
tehát esze nyilvános használatában,
korlátlan szabadságot élvez arra, hogy
a maga fejével gondolkodjék, s
a maga nevében beszéljen.
Mert értelmetlenség, hogy

a nép gyámjai (szellemi dolgokban)
maguk is megint kiskorúak legyenek,
ez csak a képtelenségek örökkévalóságát eredményezhetné.

De nem tehetné-e meg a lelkészek társasága,
valamilyen zsinat,
vagy egy tiszteletre méltó klasszis
(ahogy Hollandiában nevezi magát), hogy
egymás között esküvel kötelezzék magukat
egy bizonyos változtathatatlan hitvallásra, hogy
ily módon örökké tegyék a testület tagjain
s azok közvetítésével a népen való gyámkodásukat?

Úgy vélem, ez teljesen lehetetlen.
Az olyan szerződés,
amelyet a célból kötnének, hogy
az emberiségtől távol tartsanak minden további felvilágosodást,
teljességgel semmis,
még akkor is,
ha a legfőbb hatalom,
a birodalmi gyűlések
és az ünnepélyes békekötések erősítik is meg.

Egy korszak nem szövetkezhetik
és nem esküdhet össze arra, hogy
a következő korszakot olyan állapotba kényszerítse,
amelyben szükségképpen lehetetlenné válnék
amúgy is fölöttébb esetleges ismereteinek kibővítése,
a tévedésektől való megtisztítása
és a felvilágosodásban való előrehaladás.

Ez bűn volna az emberi természettel szemben,
amelynek eredeti rendeltetése éppen ez az előrehaladás;
az utódoknak tehát teljességgel jogukban áll
ama végzéseket mint jogtalanokat és bűnöket elvetniök.

Minden olyan törvénynek,
amelyet a népről hoznak,
egyetlen próbaköve a következő kérdés:
szabhatna-e maga a nép ugyanilyen törvényt magára.
Abban a reményben, hogy
lesz jobb,
meghatározott, rövid időre,
egy bizonyos rend kedvéért be lehetne vezetni azt, hogy
minden egyes polgárnak,
kivált a lelkésznek,

megengednék, hogy
tudósi minőségben, tehát írásaiban,
megtegye a maga megjegyzéseit
a jelenlegi berendezkedés hibáiról.

A fennálló rend eközben megmaradna,
egészen addig,
míg az ilyen jellegű dolgokban való jártasság általánosan
olyan fokra jut,
s annyira nyilvánvalóvá válik, hogy
a polgárok hangját egyesítve
(ha nem is mindenkiét)
azt a javaslatot terjesztheti a trón elé, hogy
az vegye védelmébe azokat a közösségeket,
amelyek a maguk belátása alapján
egy megváltoztatott vallási berendezkedésre hajlanak,
anélkül, hogy akadályoznák azokat,
amelyek meg akarnak maradni a régienél.

Ezzel szemben teljesen megengedhetetlen
az olyan egyesülés,
amely állandó,
senki által nyilvánosan kétségbe nem vonható
vallási berendezkedést akar létrehozni,
akár csak egy emberöltőre is.

Ezzel semmissé
és terméketlenné tenne
egy időszakot
az emberiségnek a megjobbulás felé való haladásában,
amivel utódainknak is nagy kárt okozna.
Egy ember ugyan önmaga számára
- de akkor is csak egy bizonyos időre
és csak az ő tudására tartozó dolgokban –
halogathatja a felvilágosodást,
de lemondani arról,
akár a maga, de méginkább az utódok nevében,
egyértelmű az emberiség szent jogainak
megsértésével és lábbal tiprásával.

Amit azonban
egy nép soha nem határozhat el önmagáról,
azt még kevésbé határozhatja el róla egy monarcha;
törvényadó tekintélye ugyanis éppen azon nyugszik, hogy
a teljes népakaratot egyesíti a maga akaratában.
Ha csak arra ügyel, hogy

az összes igazi vagy vélt javulás
a polgári rend sérelme nélkül történjék,
akkor tűrheti, hogy
alattvalói azt tegyék,
amit a lelkiüdv szempontjából szükségesnek tartanak,
ez őt nem érinti;
viszont nagyon is vigyáznia kell arra, hogy
az egyik a másikat
erőszakosan meg ne akadályozza
az önnön hivatásán és előmenetelén való
legjobb képessége szerinti munkálkodásban.

Felségét egyenesen csorbítja,
ha az ilyesmibe belekeveredik,
amennyiben felügyeletére méltatja azokat az írásokat,
amelyekben alattvalói megpróbálják tisztázni nézeteiket,
s ezt a maga feje után cselekszi,
kitévén így magát
a "Caesar non est supra grammaticos"[3] szemrehányásnak.

Még inkább ez a helyzet,
ha annyira lealacsonyítja magas hatalmát, hogy
államában támogatja
néhány tirannus többi alattvalójával szembeni
szellemi despotizmusát.

Ha tehát megkérdik,
felvilágosodott korban élünk-e most? –
a felelet:
nem, de mindenesetre a felvilágosodás korában.
A dolgok jelenlegi állása szerint
egészében tekintve még sok minden hiányzik ahhoz, hogy
az emberek képesek
vagy akár képessé tehetőek legyenek arra, hogy
mások vezetése nélkül
biztosan és helyesen tudjanak gondolkodni vallási kérdésekben.
Ám világos jeleket látjuk annak, hogy
megnyílik számunkra
az e területen való szabad munkálkodás lehetősége,
s fokozatosan elfogynak az általános felvilágosodás,
azaz a magunk okozta kiskorúságból való kilábolás
akadályai.

E tekintetben
ez a korszak a felvilágosodás korszaka,
vagy más szóval - Frigyes évszázada.

Az a fejedelem,
aki nem érzi magához méltatlannak azt mondani, hogy
kötelességének tartja, hogy
vallási dolgokban semmit se írjon elő az embereknek,
hanem teljes szabadságot engedjen nekik e téren;
aki tehát a tolerancia fennhéjázó nevét is elutasítja,
az valóban felvilágosodott,
s megérdemli, hogy
a hálás világ és utókor olyanként tisztelje,
mint aki először szabadította meg az emberi nemet
a kiskorúságtól
- legalábbis a kormányzat részéről -, s
mindenkire rábízta, hogy
az összes lelkiismereti kérdésben
a maga fejével gondolkodjék.

Uralkodása alatt
hivatali kötelességük károsodása nélkül
megtehetik a tiszteletre méltó lelkészek, hogy
a bevett hitvallástól itt-ott eltérő nézeteiket
mint tudósok szabadon és nyilvánosan
a világ elé tárják vizsgálatra,
s még inkább megtehetik ezt azok,
akiket semmiféle hivatali kötelesség nem korlátoz.

Külföldön is terjed a szabadság e szelleme,
még ott is,
ahol meg kell küzdenie
egy önmagát rosszul értelmező kormányzat okozta
külső nehézségekkel.
Hiszen ez is látja a példát:
a szabadság mit sem veszélyeztet
a közösség rendjét és egységét.
Az emberek fokozatosan,
saját erejükkel kivereszkiz magukat a nyersség állapotából,
hacsak egyesek szándékosan azon nem mesterkednek, hogy
megtartsák őket abban.

A felvilágosodásnak,
az embernek a maga okozta kiskorúságból való kilábolásának
a sarkalatos pontját
elsősorban a vallási dolgokban látom,
a művészetek és tudományok mezején ugyanis
egyáltalán nem érdekük az uralkodóknak, hogy
gyámkodjanak alattvalóik felett;
ezenkívül a vallási kiskorúság a legártalmasabb,

s így a legmegalázóbb is mind között.

Ám az olyan államfő,
aki támogatja az elsőt,
tovább gondolkodva azt is belátja, hogy
a törvényadás területén is veszélytelen,
ha megengedi alattvalóinak, hogy
nyilvánosan éljenek saját eszközkel,
s nyilvánosan a világ elé tárják
a törvénykezés egy jobb formájáról való,
akár a már adottnak nyílt bírálatával együttjáró gondolataikat.
Minderről ragyogó példánk van,
amiben még egyetlen monarcha sem előzte meg azt,
akit most tisztelünk.

De csakis az,
aki maga felvilágosult lévén,
nem fél az árnyaktól,
és egyidejűleg a közrend zálogául
jól fegyelmezett és népes hadsereggel rendelkezik,
csak az mondhatja,
amit egy szabad állam nem merészelhet mondani:
okoskodjatok, amennyit akartok, és amiről akartok,
csak engedelmeskedjetek!

Így hát itt megmutatkozik
az emberi dolgok meghökkentő és váratlan menete;
amiben különben is,
ha nagyban tekintjük,
szinte minden paradox.

Úgy tünnék,
a nagyobb polgári szabadság
előnyös a nép szellemének szabadsága szempontjából,
ehelyett azonban legyőzhetetlen akadályokat gördít elé;
ezzel szemben,
ha ama szabadság egy fokkal csekélyebb,
az helyet teremt az utóbbi számára, hogy
legjobb képessége szerint kiterjeszkedjék.

Mert ha a természet
a kemény burok alatt kifejlesztette a csírákat,
amelyről a leggyengédebben gondoskodik,
nevezetesen a szabad gondolkodásra való
hajlandóságot és hivatottságot,
akkor ez fokozatosan visszahat a nép érzületére

(miáltal ez egyre inkább alkalmas lesz a cselekvés szabadságára),
s végül még a kormányzat alaptételeire is,
amely a maga számára is előnyösnek látja, hogy
az emberrel,
amely több mint gép,
méltóságának megfelelően bánják.